

Szíki Károly

Egybeterelni a szavak csendjét

Gál Sándor Egy spondeus mögött a csend című verseskötetéről

Vers az utolsó versbe rejtve?

Egy megduzzadt ér, pattanás előtti ér mit ér?

Mint alsó végtagban, mint egy elhasznált szívben...

Nincs ki- és bevezető út: megrekedt, halálra ítélt állapot, várakozás, de még élet, lehetőség sok élőlény számára. Otthona sok rovarnak, táplálékot ad moszatoknak, csiboroknak, unkaféléknek, csücskösásóbékáknak, pipaféléknek. Kipipálva ezt is! Majd nyelvetlenül kuruttyol tovább az emlékü, az emléke.

Még életjelt ad, még megél egy lecsengő korban valamit.

Kötete fedő lapjára a költő saját fotót ragaszt, ragaszkodik hozzá, hogy ez legyen. A nem elfeledett ér, mit ér a búcsi Nagyér? Egy nagy búcsút integetéssel vagy a másik típushól sok szentelt gyertyával, elkoptatott, elmorzsolts imádsággal? Megrendelte neki a Teremtő, és lencsevégre kapta, mert valamiért megragadt, szemének optikai rendszere erre fókuszált, és a szivárvány fényrekeszén át beérkező fényben ez jelent meg, a majdnem csendélet, a lecsendesült élet lélekhaborúja. Mert a lélek harca a fotó és vers minden arca, kivetítve, bonyolult rendszerek közül kitörve és elkattintva egy gombot vagy egy spondeust.

Gál Sándor így él, ahogyan ezzel a fotóval érzékelteti lelki hálóját kiterítve, ahová innenni járnak bejárattott útvonalon. Esznek belőle, belőle élnek, még él. Hallgatag nagy ér, mint a búcsi Nagyér.

Van még valami a képen, egy magányos nád, őszi idő hírnöke, de mindenk, mindenk fölött. Egyedül kimagaslóan egyedül, mintha a magány mindenese, felügyelője lenne. Elvágódás és visszatekintés egyszerre, földbe gyökeret verve, zilált hajzattal intés a jövőnek: vigyázatok a strázsán hívek!

A borító hatása lélek mélységekben érkezik az emberbe, aki kezébe veszi *Gál Sándor Egy spondeus mögött a csend* című karcsú kötetét. Ezért elkerülhetetlen, hogy ne nyissa ki, ki a kezdő lépésig eljutott, akit a borító fotója megfogott.

Nem virágos csendélet, nem celeb-rima riszálás ez az egy arasznyi méretű, hatvan oldalnyi dal-vers. Semmi sem véletlen, megtervezett a Teremtő-játéka által? Vagy a költő rejtjeles játékaival? Mert éppen bruttó 79 oldal ez a kiadvány, amely éppen a 79. évében jött napvilágra, ül a többi, ki tudja, hány kötetén, életmű csúcán.

Tudatos végelszámolás, a magány végtelen fájdalma és a végtelen magánya ez a kötet. Elszámolás, melyben kiszámolja a költő először önmagát, és közben leüti a kérdéseket: mennyi van még?

Csendes beszéd önmagával a búcsi Nagyértől, mert ott van, ha benn is van buzitai házában, és soraiba takarózik, mint nyűgös, rossz gyerek. Másszor meg ő a nap, akihez melegedni járunk ki-be. Csak a nyitott ablakot nem engedi elfüggönyözni, ami mögül ki kell néznie, mert mindig feltűnik valami. Egy lehullt levél, egy megfagyott pók, a diófa álma csupasz gallyakkal, amint diókról álmodik. Önazonosulás beteljesülés képei, mozaikjai, önszaggatás és sebvakarás, sebgyógyítás. Legbelül van, ott, ahol nem mindenki mer lenni. A belső magányban, a *lehetséges még?*-ekben, a lehetetlen felmérésben, hogy mi az, ami itt van még? Próbát tart, hogyan lehet túlélni a néha túlélhetlent, amikor minden magyarázat is kevés a megmagyarázhatatlanra. A tünődésben nem is tudni, hogy magához szól az ember, önmagát kérdezi, vagy minden meg van már írva, csak formát kell adjon neki. Legbelül beszél. Nem vetíti ki, hanem egy önmagával, a belső történet ő önmaga. Játék a csenddel, ahol sallang nélkül van jelen bármi, nem sok, minimál-rock ez, sziklakemény koppanásokkal. Nem sokkal. A sebzettségének legérzékenyebb pontján áll, a magány állapotában.

Nagyon tömören ír, hogy minden szó mögött történet, történelem nyíljon. A minimalizálás-kísérletben ott benn, s a versben néha alig van jelző. Nincs sallang, minden a felszín alatt játszódik, ami nem látszik fenn, ami nem beszél fenn, mélyére kell menni olvasónak is, személyes barátoknak is a költővel együtt. Egyidejű játszma minden pillanatra, mintha nem lenne több idő itt a víz alatt, ha maradsz megfulladsz. Ezért csak az menjen vele, ki hagyja magát vezetni, és tudja, mire vállalkozott!

Önmaga víz alatti jéghegyét, helyét tanulmányozza, a megkövesült bizonytalanságot megkövesült bizonyosságban, így a rövid és a hosszabb lélegzetvételű verseiben egyaránt, s ránt minden befejezés után egyet a lélekmadzagon, hogy szorosabb legyen a következőhöz való megérkezésnél: a visszatekintésnél, hogy e kötőféken rángatásban lásd meg, mit hagyta magad mögött. Lélektani és metafizikai sugallatú lélekáramoltatás történik. Többrészes, monumentális „regényt” szerkeszt csendből, csillagokból, magányból, univerzumból, sok-sok kérdéssel kísérve, melyek sürgönydrót mormolással szüntelenül kavarnak (*kérdés és válasz: csillagok—a csillagok..... amikor kérdésre már/ csak kérdés a válasz*):

Ki vagy te bennem?

Ki látott téged? (tudatos vagy tudat alatti, de megannyi Ady-dilemma dorombol az agyba). A kötet összességében jellemzően megkerestetések: Pótolnak-e életedben életmorszákat?

Érdemlem-e szánásnak csúnya sorsát?

Majd további kérdései az önmagával való szembesülésben, az elszámolás lélegzetfokozásában:

Ki jön el hozzám?

Meddig lángol a nap tüze a láthatáron?

A nem-létezőt /hogyan is teljesíthetné be az elme/ ha a tudottakkal sem bír el magában?

*A várakozás? A csend? Meddig?
És sodorja magával/ mi célból, s hova?
Mi a lent
S hogy a fent mi?*

*Lásd, mit hagytál
Magad megett?*

*A majd megszületőknek
Van-e előttiük hajlat
Szelíd lejtő
Vagy sziklás meredély?*

*Hogyan is gondolhattad
volna
hogy a jóslatok
sorra beteljesülnek?*

*A se-volt és a se-jelen/ köztes közönye/az enyém?
A megtörténhető / mikor lesz látható/ majd és még-ívei meddig emelkednek?
Lesznek-e hullámzó vizei síkságai?
Értelmezhető-e /egy anapesztus hajnali derengése?*

Éjszakák és nappalok magányos világába visz, amely utaztatásban minden annyira személyes, hogy a mi éjjeleink, nappalaink kínja is az, amiket megél. A léleknek önelveboncolása folyik, s ebben a dús lírai összetettségben a felismerésben csaknem megnyugtató, hogy másnak sem jobb a visszhangtalanság, amikor „nincs megidézhető hang”, és közben önmagát keresi az ember (*Aki nem látható*). Ezek a végtelen hosszúnak tűnő őrlő órák, mikor újra és újra magát próbálja megtalálni, néha már megteremtteni az ember, elmormolt miatyánkot tördelve, hátha képes lesz feltartóztatni az eluralkodó érzést, a sűrűsödő félelmet, hogy ember nélküli jelenre ébredsz vagy ébrednek melletted. Ez a kozmikus magány és csendzúgás, a végtelennek tűnő monoton várakozás miért és meddig még? Mindaddig, míg megérted, mivé képes tágulni a magány. Gál Sándornál állandósult kép és életkép:

a csend is része ennek az eltűnő egésznek....lehet, hogy máma meghalok ... alkonyat... végső magány... éj csendje.... kevés kell ahhoz, hogy megértsük a halált....már egyre ritkábban szólok, egyre több bennem a hallgatás

Reménynek ott van beszerkesztve 6 Satya vers. De nem végső reménynek, csak közbülsőnek. Talán nem véletlen a szerkesztés, talán igen! E sorok írója szeretne volna, ha a végén van, játszadozik a költő, mellyel hazavárja fiát a külföldre szippantó hatalmi arénából. Mert akkor nagy remény van. Nagy reménykedés!

De marad a várakozás, a pillanatok tűfejére tűzött élet, melyet betölt a lélek sötét harca a sötét erővel:

A csend (*A csend nem vigasztal, de meg se aláz---* Barna füzet)

A csend, mint a halál koronája? Avagy: a csend hangjai

Korábbi *Jóslat* című versében sem hagyta hidegen e csöppet sem idegen állapotjelzővé kövült sűrített létmeghatározó szó:

Csend

Az idő sem moccan

Temetőinkben sírköveinkről

Nevünket

lefújja a szél

Írt ő már korábban is *Száz év csend* címmel értekezést, mondván: mivel a száz év csend elsősorban nem az irodalomról, hanem a háborúkról, az értelem csödjének bennem megjelenő – megjeleníthető – fragmentumok. Mondja: **idő**-töredék! De ha a **csend megüül**, akkor már nem töredék, hanem **véredényekben moccanó a könyörgés**: ne kísérts csend! Vagy múltjék el tőlem, ami rám telepszik. És ebben a mikrorealista lélekintonációban lélek vizsgálatban az egyéni tükröződik a transzcendentális létezésre és vissza, a teljes szféra magassága-mélysége átfogásával:

a holdkaréj ezüstje / csendet szítál alá

a csend és a szó/ a tél hava ha volt / a tegnapok a szépség s a csoda/ s hogy nincs tovább /se ide se oda

dávid király/ nekünk muzsikál.../minden hajnalon / ennek a csendjét/ hallgatom

halottak jönnek /s rám köszönnek / körül ölel / csöndjük magányuk

az ember hangja/ jéggé fagyott / vagy csenddé dermedt

száll csillagok közé / csöndből más csöndbe

Megrázóan ébresztő sorok, megborzongató gondolatok ezek. Amikor kitágul sors-történelemmé, az Isten által elhagyott nemzeti kérdéssé:

bennem csenddé lényegült

titokzatos történetek

és lezárt történelmek...

vagy egy másik helyen:

*a csend kitágul magából
hazátlansággá a hazából
a halál is bennem
szelíden hozzám véniült...*

Ez a kötet esti beszélgetés önmagával, amikor egyedül van, ahol az est is benne van, ott legbelül, a lélekrezgés hullámhosszaival. Teljes magányban, hallgatás- vartatásban és abban a hallgatásban egyre súlyosbodó és sűrűsödő, szétterjedő csenderdő már maga is. Mert megszemélyesedett benne a végtelen csend.

*eligazodni benne a csend se segít
hiszen már maga a csend is
része ennek az eltűnő egésznek*

*amikor a harangok
alászálltak
kivágták a nyelvüket*

Kányádi Sándornál Székelyföld szívében ez a harang így szól:
nyelv nélküli
nagy harang
lesz a csönd
s valaki lassan
leborít vele

Sütő Andásnál:

leszálltak mind a harangok, elbúcsúztak a hangjuktól, felsorakoztak Gábor Áron előtt

A harangnak hatalmas irodalma van, súlya van a versekben, gazdag a harang-fantázia a szólásmondásokban, a történelmünkben minden kor használta forradalomra, ünnepre, halálra. De lélekben, s nem kint a lélekharangnak, de mélyen valahol páratlan dús mező tárulkozik fel, sokszor csendbe fogalmazva. Mondhatjuk: mindenkinek megvan a maga csendje, *ki-ki a maga csendjében él:*

*adósa lettem/ minden hangnak/ a csend szívében
akit az álmom/ nem szeret / szemében fény helyett / sötétlő csend támad.../ sötétlő
csend /a fény helyett
a létezés gyémánt egésze / a mindenség csendje és ténye / lapoz vissza a végtelenbe
valóságga szervesült/tűzzé anyaggá hanggá és csenddé*

Ebben a mikrorealista lélekintonációban lélekvizsgálatban az egyéni tükröződik a transzcendentális létezésre és vissza, a teljes szféra magassága-mélysége átfogásával:

a holdkaréj ezüstje / csendet szítál alá... a csend és a szó/ a tél hava ha volt / a tegnápok a szépség s a csoda/ s hogy nincs tovább /se ide se oda..

dávid király/ nekünk muzsikál.../minden hajnalon / ennek a csendjét/ hallgatom

A veszteségtudatunk közérzeti hőmérője lett a költő, szabad erejű őszinteséggel ad keresztre feszített lát-lételeletet:

kapaszkodik az ember

a holdsugárba

az éj csendjébe

az elveszett hazába...

CSILLAGOK, végtelenség

Odafent és idelent! Nem választható, de megélhető kérdése rendezi versbe hajnali megrészegüléseit. *Ha apám élne, most lenne százéves* – mondja a *Kitágult nap* írásában. Még a hajnal ébredése előtt az ablakban állva a mozdulatlanok vélt csillagos eget figyelve furcsa, különös érzések és gondolatok, irodalmi értékek épülnek egymásra ebben a magányos tűnődésben:

a mindenség kinyílt egészében/ és fölragyognak mind a csontok/ és szárnyalva tovább/ keresik az otthont/ a hazát/ új tiszta csillagok között

Ebben az időzónában nincsenek nagy áramlások, fent és lent játékok csak, de azok is benn, mélyen a lélekben, ami kivetítve is befogható távolságban van az íróasztaltól, a lombhullató diófától a kertben. Néha ismerős áramlás sodorja magával, néha pedig csak egy eltűnés lassan, lépte sem hallik. Fény és mély-fekete árnyak birkóznak legbelül, meg fent és lent irányban csillagoktól a föld legmélyebb pokláig.

Feltekintve ugyanannak a teljességnek az áramlását, sodrását véli látni és érezni, mint belül, mely megszakítatlan erővel lüktet hajnali pillanataiban. Ez a két teljesség kapcsolódik egymásba, és megmutatja magát *a kettős ölelésű csendben:*

az űri zúzadék/ semmivé árad/távolodnak egymástól/az ismeretlen naprendszer is

Miközben Gál Sándor *fölmagaslik láthatóan a csillagokig/ ahol minden emberi törvény véget ér*, mire utoléri az éjfélt, *a csillagok leköszönnek sorra*, s ekkor van sora az írásnak, a gondolatok magaslatokba emelésének, magas minőségben való lejegyzetelésnek. Mert az égi létezés az, ami az éjszakában benne csenddé lényegült, és most vele szállnak *ölelvén egymást/ a földi fények/ az égi hangok*, majd pedig: *amikor egyetlen nap/ egyetlen végtelenné tágul/kinyílik a szabadság kapuja.*

halál

(A halál az emberi kiteljesedés legnagyobbika ----Barna füzet)

A Barna füzetben írja: A magány, a némaság s a némulás verseit írom, az egyetlen hatalomét, amelyet magam felett érzek; mert minden leírt és kimondott szó, készülődés a halálra. (66. február 16.)

Éppen 50 éve írta e sorokat. Mintha megállt volna az idő kereke, mert mit sem változott azóta Gál Sándor lélekrezzenése, ahogyan pórusnyitogató műgonddal teszi, abban a bizonytalan jelen-jövő kép jégcsapосodik: *a hallgatásban a halál lakozik... elfáradt már/ a halál is bennem...ideje van az elmenésnek/ minthogy a hazatérésnek is/ volt szabott ideje egykor.*

Ez nem az édes-bús magány, szentimentális lötty, melodráma az elszakított területen, tót tankok letiport nyomán, hogy *kuss bozgor magyar, ha nem tetszik, húzz el anyádba, mert itt mi mondjuk meg a tutit, és ha tetszik ha nem előre ezer évre* megjegyzések özönével kitapétázott jelenig tartó Trianon-traumában, bár az is lehetne, mert megszenvedte és a sorslúktette vérömlenyben ott van a verse a *Távolodók*, tehát megtette, letette, lehetne ez is. De nem ez, nem is a rózsaszín csokrocskát kötő reménykedő tört szívű vándor epigrammája ez, kit a haragos kedves a következő bálon feszengve vár.

Nem a csalóánydalú reggel ez a végérzékenységgel injekciózott virradat, ahol füge-madár szól, fújja dalát. Pont.

Időhöz és korhoz nem köthető, feltétlenül oda nem láncolható ő. Sajnos, hogy oda kell kötni, mert magyar a tót szorításban és költő, a magyar szavak gyöngyöledésében. Ezért örök idegen az elfoglalt haza részén, a Felvidéken, ahol kivirágzanak sorai.

Nem halál-közeli élmény kibeszélése, átélés-élmény tolmácsolásának bulvár kölke ő, így a 80. év hajnalán, hogy a reggeli Mokka mellett duzzadjon a magyar mente, s utána kis tapsikolás hangzik fel a riporter pulpitus mögül.

Ha Niklai Ádám, a méltatlanul feledett, éltében is mellőzött, halálában is legbelső titkok belső részébe zárt költőt kérdeznénk róla, azt mondaná arról amit Gál Sándor ír 79 oldalon át: *Jődögél a halál.* Közösségi élménnyé emelkedik benne, és azzá teszi, de nem tudatosan, csak átéli mindannyiunk halálközeli élményét. Közösségi élmény a halál. Hiszen a szeretet-szerelem ismert és megélt formáin túl ez az, amivel az ember a legtöbbet foglalkozik: a halál kérdése. A költő csak egy példát mutat, a sajátját, amely leplezetlenül izgalmas, sajátos és tudatalatti. Az utolsó másodpercet bontja töredékeire. Így lett ő őrző a strázsa felett, mint egyetlen nádszál az ér felett.

A *Ha apám élne* írásából kölcsön kérve, kicsit még jobban aktualizálva: ebből a 79 esztendőből mi volt az övé, ma részleteiben összefoglalhatatlan, még akkor is, ha sok mindent megőrzött a megéltékből. Csak a Satya ciklus lóg ki ebből a szerkesztésből, jelentésében jelentős fejezet, de nincs benne a *gálsándori* sorsunkat alakító, sorsközös-ség-formáló, nemzetért aggódó, jövőnket féltő *valamiemberfelettszándék*, ami teljesen áthatotta, sokáig homlokára ragasztva vitte körbe a Kárpát-medencébe?

Gál Sándor magánya azért didergető, mert sorait olvasván rájövünk, hogy saját jól varrott, állig gombolt kabátunkat fejt le rólunk, majd leomlik a díszes zakó is, végül

a mandzsettás ing, s ott állunk pórként pórén. A didergésben felismerjük önmagunk megcibált és vesztett létét, kinek mennyi van még belőle, s így meglőve megkövül benünk a bizonyság, hogy választhatunk még, hiszen végtelen ez a földi ficánkolás. A feleslegesség rémképe tolul agyunkba, és szerteporladd lehetőségeinkre kapunk egy nagyítót, hogy a zsugorodás jobban fájjon.

Gál Sándor, mint égi vándor elmenőben és visszajövőben, megismerkedett többször is a halálközeli élménnyel, így jogosult arra, hogy útlevelet állítson ki önmaga és magunk számára is, ha kérjük egykoron. A dokumentumot kipostázza, persze kihagyva benne néhány válaszra váró rubrikát, mit majd mi töltünk ki, de önmaga példáját lehetőségként kínálja tanulmányra e kötetében is. Egyiben feladatot is ad: *fordulj meg/ s lásd mit hagyta/ magad megett/ maradt-e fény/ az utánad jövőknek/ a majd megszületőknek.* (Fordulj meg, 19. o.).

Nehéz az időre nem ellenségként nézni, ha számvetést készít az ember, de mert erre kényszeríti a belső logika, meg kell tennie, s az egyre sűrűsödő sötétséget érezvén a fények nyomán rovást kell vésnünk, mint az idő is teszi. De kell-e ehhez megőrizni az állomásokat, holtakat és kilakoltatásokat, vagy feledni mindent, ahogyan a közerkölcs diktálja, a divat árulja, mint lehetőség? Ez sarkalatos kérdés Gál Sándornál, mert amíg maga zsákutcás történetében leparkol, és érzelme lázadása letöri a maga értelmét, ugyanakkor összeköti, kiadott munkában behord minden szót, amit mondott, és életműkötetekbe rendezi. A lélek lázadását csak az értelem, a küldetéses tudat képes letörni.

Amit eddig tett, élete végéig böjtöl belőle. Benőve már sok minden, a többség már benőve, a kortársak nagy része már feledve is, pedig meg sem ismerték a nagy és kis hazában egyaránt. Többször visszatekintett már az elmúlás kapujából, távolodók szerepében elhagyott portálok kapujából a part aljából, mint most a búcsi-Nagyértől, viharban tépázott, őrt álló sásként.

Se kapu, se falu, lassan nem lesz kihirdeti, hogy jó volt, amit tettél, költő! Öldöklő önbirkózásában a nemzet tizedét sem szítálta vissza, amit te ledarálva átadtál neki. Amikor pedig új épületeket húznak a kassai-buzitai Golgoták helyére, minden tudása szertehull, és helyére homokszemcséit mozgatja a szlovák levegő: lesz-e valaki, aki őrt áll egy gyertyával a kezében egykori helyeden? Jó lenne mondani, hogy igen! Szeretnéd hallani, de tör fel benned, mint átvértett kötés szövetén a vér, hogy kevés erre a remény!

De amíg kopjafát farag Gál Sándor Görömbei Andrásnak, aki évtizedekig állt, strázsált a felvidéki irodalom védelmében, amíg tündöklő bíbor kadarkával telt poharát emeli Márkus Béla felé a Hortobágy irányába, addig mondható, hogy Gál Sándor a szó fegyverével reménye ennek a megcsúszott nemzetnek. Mert addig érezzük, vagyunk, még megvagyunk, nehezen átélhető órák keserédes ízével szánkban is olvassuk a nehezen átélhető nemzetibe és némaságba burkolózott költőt. És biztatjuk: írj egy dalt Dávid király hegedűjére, a többit majd mi meghallgatjuk!

(Búcsúért – Szülőföldünkért Pénzügyi Alap, Búcs, 2016)